EXISTĂ ACCENT SECUNDAR ÎN ROMÂNĂ?

Ovidiu DRĂGHICI

Eu am impresia că pronunț așa... (Sextil Pușcariu)

1.0. Diferitele vehiculări ale conceptului de „accent secundar *în română*" pleacă, nu atât de la o realitate lingvistică obiectivă, cât de la o *dificultate* a reflectării scriptice a expresiei sonore a limbii române.

1.1. Este vorba, în primul rând, de suportul scris al textelor metalingvistice şi al unităților lingvistice la care acestea se referă şi, în al doilea rând, de „ataşarea" domeniului zis suprasegmental la acest suport. Într-un demers descriptiv asupra sistemului lexical sau într-o lucrare lexicografică, *unitățile lexicale* sunt izolate (relativa autonomie a acestui nivel creează impresia falsă de stare naturală, când, de fapt, e vorba de o *operație*) şi prezentate într-o formă (orto)grafică.

Indicarea accentului unui cuvânt precum *căsuță* este o situație simplă, în care nu transpare un anumit amestec de planuri, aflat la originea acestei dificultăți.

1.2. *Căsuță* este un semn (privit ca *formă*, pentru că nu vorbim de o actualizare oarecare, *aici* şi *acum*), având cel puțin două trăsături importante:

– *autonomia în funcționare* (caracteristica de a putea fi (re)produs singur într-un enunț, spre deosebire de *-ă* sau *-uț*);

– *centralitatea în sistem* (este obiectul unei *selecții* într-o măsură covârşitor mai mare decât, să zicem, semnul *Are o căsuță frumoasă.* De aceea, în timp ce primul este, în general, recunoscut ca unitate a *limbii*, cel de-al doilea pare a fi (mai puțin tiparul subiacent combinării) un *fapt* de „discurs repetat". Pe de altă parte, semne precum *căs-*, *-uț(-)* şi *-ă* („choix"?) nu par a face obiectul unei alegeri a vorbitorului, care nu articulează secvențe de morfeme, ci reproduce (= selectează) unități de nivel superior „gata formate".

Aceste două caracteristici, *determinate de sistemul conținutului*, sunt, laolaltă, „conştiința cuvântului", parte a ceea ce se numeşte „savoir linguistique". Ilustrația cea mai obişnuită a manifestării ei este segmentarea prin blancuri a scrisului.

1.3. Un enunț este o articulare ierarhică de semne aparținând la cel puțin două niveluri: *morfem* (lexical / gramatical) – *unitate lexicală* / *parte de vorbire* – *parte de propoziție* – *sintagmă* – *propoziție* – *frază*. Articularea *expresiei sonore* a enunțului (v. fig. 1) nu coincide, însă, (ca niveluri, unități şi relații) cu această ierarhie a unităților „biplane" (v. *VM*:9-10). Doar avansăm aici ipoteza că aceasta este *singura* articulare. Aşa-zisa primă articulare (a semnelor) „are loc" în planul conținutului şi nu urmează o ordine secvențială, fiind, de fapt, o structurare în *situație* a unei „părți" din acest plan, pentru că *succesivitatea* este un atribut al semnificantului. Gramatica apare, din această perspectivă, ca o semantică *funcțională*, o explicitare a constrângerilor unei limbi în actualizarea semnificațiilor (idiomatice, nu universale).

BDD-A4488 © 2005 Editura Universitaria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:51:47 UTC)

Accentul, în accepţia cea mai obişnuită, nu este o „caracteristică” a *cuvântului*, ci ţine de repartizarea intensităţii globale a emisiei vocale pe anumite segmente; este o *funcţie* a unui anumit nivel al expresiei şi nu a unui nivel de structurare sintactică a semnificaţiei (cf. „morfeme accentuate / neaccentuate (*VF*:62), accentul cuvântului (*GP*:20), al propoziţiei (*GA*:468), al frazei (*AI*:79)”).

1.4. Ar fi relevantă, de pildă, stabilirea unui raport între *cuvânt* şi semnificanţii sonori posibili (*consoană – silabă* (omogenă sau cu periferice) – *unitate accentuală – unitate ritmică*) ca şi pentru semne aflate la celelalte niveluri ale articulării „biplane”. O privire asupra semnificanţilor grafici posibili, o comparaţie între posibilităţile oferite de cele două coduri alternative, urmate de o analiză asupra relativei corespondenţe a unităţilor constitutive şi distinctive, ar da seama de raporturile existente între *articularea semnelor*, *articularea semnificantului sonor* şi *articularea semnificantului grafic* şi, mai ales, de neajunsurile apelului comod la codul grafic în descrierea / normarea unor aspecte ale rostirii!

	CONFIGURARE							
		ARTICULARE			COARTICULARE			
EMISIE VOCALĂ (#_#),(EV)	*Semnificant* (Sa)	*Semnal demarcativ* (SD)	*Contur intonaţional* (CI)	*Registru intensiv* (RI)	*Constituent*	*Nucleu* (N),(1)	*Contrast*	*Satelit* (S),(0)
	Silabă (Sil)	Tranziţie legată (-)	(– ⟋ ⟍)	1	Fonem (0)	Vocală (V)	Joncţiune silabică (+)	Consoană (C)
	Unitate accentuală (UA)	Tranziţie nelegată (|)		2	Silabă	Silabă tonică (ˇ)	Accent (ˇ|_)	Silabă atonă (_)
	Unitate ritmică (UR)	Bornă (‖)		3	Unitate accentuală	Unitate proeminentă (ˇ)	Ritm (ˇ‖ˇ)	Unitate neproeminentă (ˇ)

Fig. 1

1.5. Marcarea „accentului” pe o secvenţă ortografică implică, desigur, cél puţin o rostire *izolată* a cuvântului respectiv, rostire conformă tradiţiei (= normă) sau regularităţii unui (sub)sistem derivativ sau flexionar. Dificultăţi apar atunci când se are în vedere presupusa rostire corespondentă unor secvenţe grafice ca *limfogranulomatoză*, *bună stare*, *bunăstare*, *argint-viu*, *iarba-datului-şi-a-faptului*, *sănătate* ş.a. Nu ne interesează aici încadrarea morfolexicală a unor asemenea semne, ci structura semnificantului sonor, structură inadecvat surprinsă, cu tot apelul la un *fapt de substanţă*, neformalizat în română.

În asemenea situaţii se vorbeşte, deci, mai mult sau mai puţin consecvent, cu „urmări” normative formulate unitar sau nu, de faptul că „în cuvintele polisilabice, pe lângă accentul principal, poate apărea şi un accent secundar”.

BDD-A4488 © 2005 Editura Universitaria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:51:47 UTC)

2.0. Lăsând deoparte rostirea tributară unei baze de articulaţie, registrele tonale şi anumite semne grafice, şi, mai ales, intensitatea silabelor în sens *absolut*, în sfera limbajului, *accent* desemnează o evidenţiere, o reliefare a unui segment în lanţul vorbirii. Cu referire la nivelul lexical al limbii române acesta este numit *de intensitate*, *intensiv*, *dinamic*, *energetic*, *expirator* / *expiratoric* / *expiratoriu*.

Aceşti termeni trimit (cu diferite nuanţări) la manifestarea accentului ca *substanţă* sonoră şi nu la funcţia sa ca unitate a limbii; ei desemnează o realitate fonetică articulatorie şi / sau acustică, în general avându-se în vedere modificările anatomice momentane ale sursei (*TF*:231-232) şi / sau natura (vizualizată artificial) a semnalului; mai puţin, însă, aspectul *perceptiv* (v. *AS*:119).

2.1. Din aceste două perspective, „pronunţarea *mai intensă* [s.n.] a unei silabe dintr-un cuvânt" presupune o *mai mare* forţă de contracţie a muşchilor intercostali şi a diafragmei, implicit o suprapresiune mai mare a aerului în plămâni, ceea ce înseamnă o forţă mai mare cu care fluxul de aer „atacă" corzile vocale şi zonele de rezonanţă aflate pe traiect: *amplitudinea* (fig. 4) vibraţiei (complexe) este, astfel, mai mare, direct proporţională cu „energia sonoră", „puterea sonoră" (*IR*:84), „forţa acustică" sau „intensitatea" (*IM*:119).

Această „intensitate acustică fizică" este o calitate a semnalului, măsurabilă în w/cm^2, mai puţin importantă la nivel *perceptiv*. Evidenţiere, reliefare a unui segment înseamnă *audibilitate* (fig. 3) mai mare („răsună mai tare") şi nu neapărat un efort expirator mai mare. Accentuarea unei silabe (în limba română) are la bază intensitatea acustică *subiectivă*, „intensitatea auditivă (denumită popular, la aparatele radio obişnuite, *volum*," (*IM*:119), măsurabilă în db, funcţie şí de amplitudine, dar *în primul rând* de *frecvenţa* vibraţiei (fig. 2).

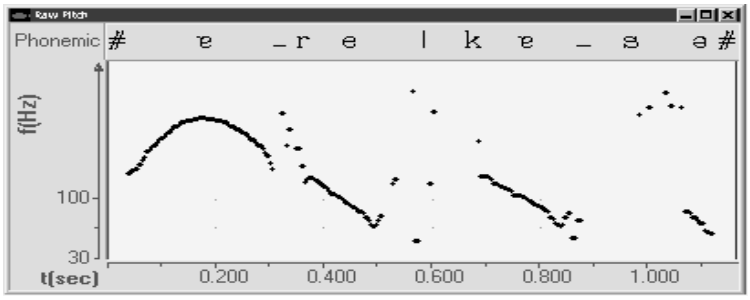

Fig. 2

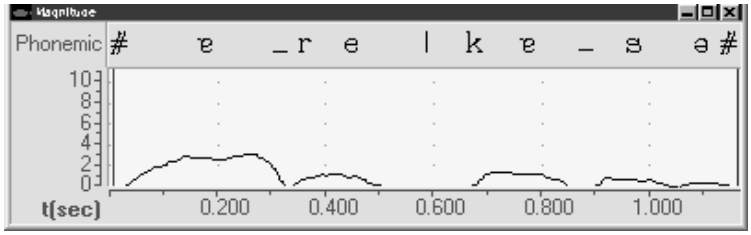

Fig. 3

BDD-A4488 © 2005 Editura Universitaria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:51:47 UTC)

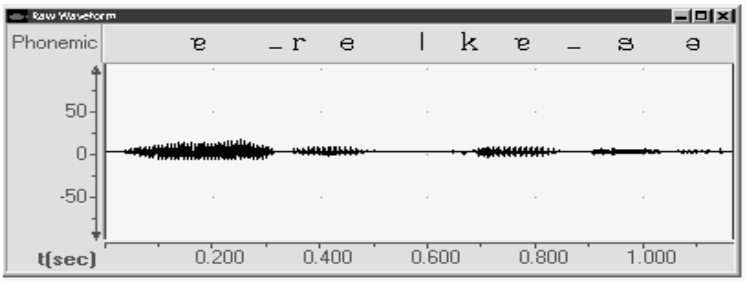

Fig. 4

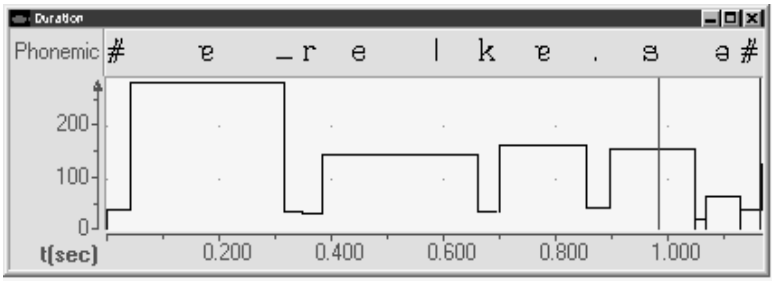

Fig. 5

2.2. Despre intensitatea relativă a unui segment (ca accent în română) se spune că înseamnă în primul rând amplitudine (v., însă, *FF*:262, *AS*:119), dar şi înălțime şi *durată* (fig. 5). Lăsând la o parte durata vocalelor sau consoanelor continue, care nu are decât funcții periferice („stilistice", „expresive") în sistemul fonologic românesc, putem observa că înălțimea se manifestă *independent*:

– nu depinde de un anumit *segment* / *nivel*, spre deosebire de contrastul de intensitate. Tonul variază sensibil (cu sau fără funcție distinctivă) pe lungimea unei silabe (fie ea o singură vocală), ca şi *într*-o unitate ritmică[1]: #dà↘# vs. #dà↗# (v. *HP*:24).

– nu (inter)depinde de *contrastul de intensitate*: ridicarea sau coborârea tonului se poate produce pe durata oricărui segment (silabă), nu neapărat a celui aflat sub accent: #plòu̯ă↘# vs. # plòu̯ă↗#, schema accentuală fiind aceeaşi: / ˋ _ _ /.

De aceea accentul „lexical" este în primul rând pus pe seama *amplitudinii*, accentul „sintactic" – a cărui interpretare se intersectează cu anumite accepții ale intonației – (v. *PR*:105-108) fiind unul „muzical".

Vorbim aici de *intensitate* în sensul de „intensitate acustică subiectivă", precizat mai sus (5.1.), acela în care „porțiunea de vibrație" care sună mai tare este *mai frecventă*, *mai amplă*, *mai lungă* (v. fig. 2-5).

2.3. Semnificantul sonor se configurează (*figură* = unitate distinctivă) sub o anumită „tensiune" între *constrângerile* substanței şi funcționalitatea sa, aceea de a fi o *formă distinctă*. Ceea ce este obligatoriu *nu* poate funcționa ca figură. De pildă, în română este obligatoriu un contrast accentual, nu însă şi forma lui.

Orice emisie vocală trebuie să aibă o intensitate suficientă pentru a fi *audibilă*, altfel spus, pentru a realiza o funcție de semnalizare.

BDD-A4488 © 2005 Editura Universitaria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:51:47 UTC)

Fie o emisie vocală omogenă (neparazitată de zgomote): #à#. Pentru a funcţiona ca semnal, ea are o intensitate *absolută* (notată / ` /) prin care contrastează cu mediul în care apare (aerul, ca „linişte", stare notată / # /), contrast pe care îl numim contrast *primar*. O asemenea emisie vocală este realizarea ca *silabă* (Sil) a unui semnificant (aici – expresia unui enunţ, complex sau nu ca structură sintactică).

Fie o emisie vocală de tipul: #à-re#. Ştim că cele două silabe nu sunt „pe aceeaşi linie" ca intensitate. Cea de-a doua se rosteşte obligatoriu (=constrângere) „mai încet". Numim acest contrast (ruperea continuităţii în raport cu unităţile vecine) *accent*, iar emisia vocală respectivă: *unitate accentuală*, nivelul al doilea de configurare a semnificantului sonor.

Intersegmentul este în acest caz *tranziţia legată* (/ - /). Rostite *izolat* (deci nearticulate) ar fi: #à#rè#.

Fie o emisie vocală de tipul: #àre|kásă#. Avem aici două unităţi accentuale articulate într-o *unitate ritmică*. Este, de asemenea, obligatoriu un contrast, *ritm* (cf. *RI*:97, *FV*:16), prima fiind unitatea proeminentă. Forma acestui contrast este sau una, sau alta din cele două, existând, deci, o posibilitate distinctivă: / ˋ_ | ˊ_ / : / ˊ_ | ˋ_ / (*are* casă vs. are *casă*). Delimitate de o *bornă*, unităţile ritmice nu se articulează, nu mai există un contrast. Poate exista, însă, o diferenţă de registru intensiv şi / sau tonal.

Semnificantul sonor (în română) se configurează ierarhic *sub* vocala-nucleu (fig. 6). În acest sens vorbim de o *acumulare*, de trei niveluri de realizare a semnificantului, ierarhia acestora fiind cea de-a doua axă a reprezentării bidimensionale:

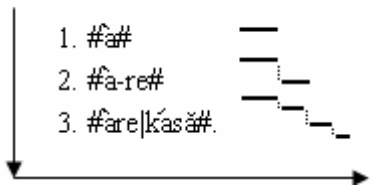

Fig. 6

Contrastul are valoarea cea mai mare între nucleu şi sateliţii din imediata vecinătate, de stânga sau de dreapta. Contrastul se manifestă din ce în ce mai slab, iar *articularea* sub acelaşi nucleu necesită din ce în ce mai mult efort, cu cât „ne îndepărtăm" de centru.

Este o expresie a constrângerilor substanţei şi de aceea există o limită „de bun simţ" până la care se poate *întinde* (în sens durativ, pe axa orizontală) complexitatea unei *unităţi* de un anumit nivel (fig. 7, cf. *RF*:132).

BDD-A4488 © 2005 Editura Universitaria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:51:47 UTC)

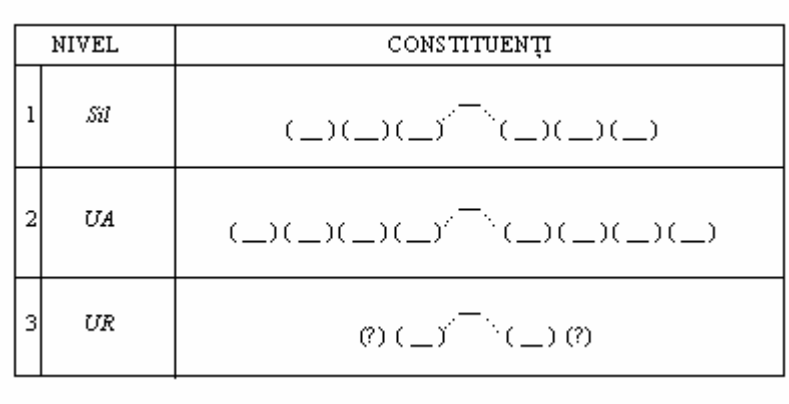

Fig. 7

În contrapondere, „conştiința cuvântului” este implicată în tendința de a rosti (şi, mai ales, de *a avea impresia* că rostim / auzim) semnificantul sonor al unei unități lexicale simple ca o *singură* unitate accentuală, chiar dacă cu un efort mai mare. Să presupunem că emisia vocală prin care se realizează semnificantul sonor corespunzător celui scris *disciplinaritate* are următoarea formă: # _ _ _ _ _ ˋ _ _ #. Ştim că cele cinci silabe aflate la stânga nucleului nu au aceeaşi intensitate absolută la fel ca cele două silabe din stânga nucleului în *paritate* # _ _ ˋ _ _ #. Dar mai ştim, însă, că acest lucru nu este important pentru *forma* limbii. Din acest punct de vedere *toate* silabele respective sunt, în aceeaşi măsură, atone, lucru vizibil în reprezentările formale de mai sus. Aceasta este una din situațiile în care *substanța* tinde *să se formeze* altfel: # _ ´ _ _ | _ _ ˋ _ _ # (o grafie sugestivă ar fi *discipli *naritate*).

Fără să avem în vedere care este mai „uşor de rostit”, să observăm că cele două tipuri de forme alternative pot contracta o funcție distinctivă: #bunăstàre# (*UA*) vs. #bùnă|stáre# (*UR*). De fapt, nivelul diferit de realizare este (uneori singura) unitate distinctivă: #l+ù+p+i# (*Sil*) vs. #l+ù-p+i# (*UA*) (cf. *VF*:110). Ar fi interesant de experimentat care dintre unitățile distinctive susține mai mult diferența dintre *patimă* şi *patină*. Corelația între două scheme accentuale, aparținând unei opoziții ternare – „scheme accentuale trisilabice”, (/ ˋ _ _ / : /_ ˋ _ /) sau „corelația” /m/ : /n/?

Rostirea mai firească pare a fi #diścipli|naritàte#, unde aşa-numitul *accent secundar* este contrastul de intensitate manifestat în interiorul unității accentuale nonproeminente, articulată într-o unitate ritmică şi delimitată de o *tranziție nelegată* (|). Intensitatea notată / ´/ este cea a silabei tonice din respectiva unitate accentuală. Nu avem niciun motiv să o numim „accent secundar”, pentru că este un contrast ce aparține altui nivel (*UA*). Toate *UA* nonproeminente ar fi atunci la fel de „secundare”:

(1) *limfogranulomatoză* # _ ´ _ | _ ´ _ _ | _ ˋ _ _ #;

BDD-A4488 © 2005 Editura Universitaria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:51:47 UTC)

(2) *otorinolaringologie* # ˊ _ | ˊ _ | ˊ _ _ | _ ˋ _ #;

(4) *Vine* mâine *la şcoală.* # ˊ _ | ˋ _ | _ ˊ _ #;

(5) *Fă-mă, Doamne, val de tei şi m-aruncă-ntre femei!* (*RI*:98)

ˊ _ | ˊ _ | _ _ ˋ || _ _ ˊ _ | _ _ ˋ #. Nu e nimic *condiţionat* sintactic sau lexical aici (cf. 5: /şi-ma-rún-kăn/). Alegerea uneia sau a alteia dintre schemele ritmice *posibile* în funcţie de ceea ce vrem să comunicăm (v., mai ales, 4) este altceva.

Depăşirea zonei *periferice* (unde contrastul mai este perceptibil, iar rostirea este încă *o unitate*) face ca rostirea respectivă să „cadă" (v. fig. 6) la nivelul următor, unde se „scindează" într-o unitate superioară ca complexitate: două sau mai multe asemenea unităţi coarticulate (contrastante).

Cu atât mai mult este cazul unor semne precum *şaptesprezecelea*, adică # ˋ _ _ | _ ˊ _ _ #. (cf. *şapteşpe*, fam., pentru proeminenţa lui /şàptespre/) sau *interdisciplinaritate* # _ ˊ _ | _ ˊ _ _ | _ _ ˋ _ #. Ultima *UR* înlătură o eventuală constatare, grăbită, că ar fi vorba de o „izolare" a unor formative, de o „scindare" *doar* a unor semne cu structură lexicală complexă, ceea ce ar presupune preexistenţa unui singur „cuvânt fonetic".

Aceeaşi conştiinţă a „cuvântului" (de fapt, a unui element semnificativ, mai mult sau mai puţin autonom: afix, element de compunere sau cuvânt) este implicată, ca *latitudine* şi nu ca *constrângere*, în *alegerea* unui nivel complex de realizare a semnificantului; *UR* faţă de *UA*, de pildă: *autobuz*, rostit #áuto|bùz# sau #àuto|búz# (cu sensul „Nu *otobuz!"), rostirea mai răspândită fiind, credem, #autobùz#, cu „un singur accent":

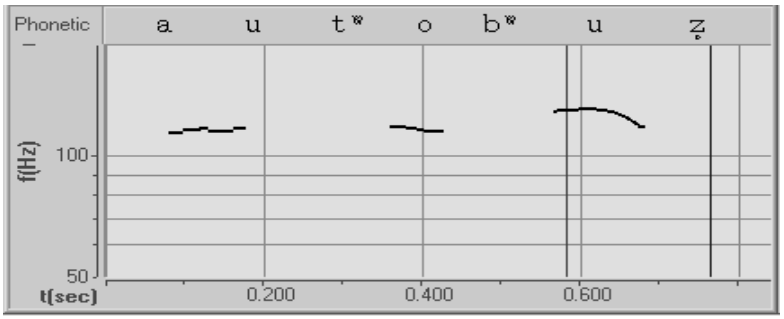

Fig. 8

Dar structura *UR* nu coincide în mod necesar cu structura morfologică, lexicală sau sintactică a semnului; după cum – aspect mai cunoscut – nici structura silabică (a unităţii accentuale) şi cea morfematică (a cuvântului) nu se suprapun etc. De fapt este vorba de o discriminare fundamentală asupra căreia am insistat la început. Configurarea semnificantului sonor la unul ori altul dintre niveluri este o posibilitate a substanţei. Ea se manifestă ca o *funcţie* (distinctivă) la nivelul formei dar nu este impusă de structura semnului.

BDD-A4488 © 2005 Editura Universitaria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:51:47 UTC)

3. Conceptele de accent „sintactic", „lexical – principal şi secundar" se dizolvă, într-o fonologie *bidimensională*. Pentru a ne raporta, totuşi, la această interpretare consacrată, să amintim doar că aşa-numitul accent secundar *seamănă* cu contrastul de intensitate manifestat în interiorul unei unităţi nonproeminente, articulată într-o unitate ritmică. Iar pentru a răspunde simplu întrebării din titlu: *nu* există accent secundar în română! Un fapt de substanţă, ce *pare* că „îşi subminează" forma, ţine de realizarea *altei* forme.

[*] Vezi Ovidiu Drăghici, *Fonologia bilineară şi accentul secundar românesc*, în AUC. Seria Ştiinţe filologice. Lingvistică, nr. 1/2005.

BIBIOGRAFIE

AI Poghirc, Cicerone, *Accentul şi intonaţia* în Al. Graur, (coord.), *Introducere în lingvistică*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1972, p.75-80.

AS Avram, Andrei, *Studii de fonologie romanică*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2000.

DS Drăghici,Ovidiu, *Un posibil model funcţional al semnificantului sonor în româna actuală*, in *Analele Universităţii din Craiova, Seria Ştiinţe filologice. Lingvistică*, XXIV, Nr. 1-2/2002, p. 149-152.

FF Ionaşcu, Al., *Fonetica şi fonologia* în *** *Tratat de lingvistică generală*, Bucureşti, EARSR, 1972, p. 239-266.

FV Funeriu, I., *Versificaţia românească. Perspectivă lingvistică*, Timişoara, Editura Facla, 1980.

GA Popescu-Marin, Magdalena, *Accentul*, *intonaţia*, *pauza şi ritmul* în Academia Republicii Socialiste România, *Gramatica limbii române*, vol. al II-lea, ediţia a II-a revăzută şi adăugită, Bucureşti, 1966, p. 468-482.

GP Garde, Paul, *L'Accent*, Paris, PUF, 1968.

HP Horezeanu, Mihai, *O pragmatică contrastivă a intonaţiei în engleză şi română*, Timişoara, Editura Universităţii de Vest, 2004.

IM Ionescu, Emil, *Manual de lingvistică generală*, Ediţia a II-a, [Bucureşti], Editura ALL, 1997.

IR Iordan, Iorgu, Robu, Vladimir, *Limba română contemporană*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1978.

PR Puşcariu, Sextil, *Limba română*, vol. II „Rostirea", Bucureşti, Editura Academiei Române, 1994.

RF Roceric-Alexandrescu, Alexandra, *Fonostatistica limbii române*, Bucureşti, EARSR, 1968.

RI Rosetti, Al., *Introducere în fonetică*, ediţia a IV-a revăzută şi adăugită, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1967.

SC de Saussure, Ferdinand, *Curs de lingvistică generală*, Iaşi, Editura Polirom, 1998.

TF Tache, Simona, *Fiziologia aparatului respirator*, Cluj-Napoca, Editura

BDD-A4488 © 2005 Editura Universitaria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:51:47 UTC)

Dacia, 1996.

TL Tătaru, Ana, *Limba română. Specificul pronunţării în contrast cu germana şi engleza*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1997.

VF Vasiliu, Emanuel, *Fonologia limbii române*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1965.

VM Vaissière, J., *Les phonologies multilinéaires*, http//www.cavi.univ-paris3.fr.

RESUME

Dans une représentation bidimensionnelle du signifiant sonore roumain, ce qu'on appelle *accent secondaire* apparaît soit comme « imperfection » du schéma accentuel – fait de substance sans pertinence fonctionnelle, soit comme contraste d'intensité à l'intérieur d'une unité accentuelle dominée, au niveau supérieur de l'unité rythmique.

BDD-A4488 © 2005 Editura Universitaria
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:51:47 UTC)